

DEVLETLERİN HAK VE VAZİFELERİ ÜZERİNDE BEYANNAME PROJESİ

Mahmut R. Belik

Devletler Umumi Hukuku Doçenti

Etüdümüzün mevzuunu teşkil eden proje Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun ilk içtima devresinde (*Lake - Success, New-York, 12 Nisan - 7 Haziran 1949*) hazırlayıp Assambleye takdim ettiği projedir.

Projeye geçmeden evvel Devletlerin hak ve vazifelerin bir beyanname veya bir mukavelede kabul ve ilân etme fikrinin gelişmesinden, bunu tahakkuk ettirmek üzere girişilen teşebbüslerden ve nihayet projeden evvel elde edilen neticelerden pek kısa olarak bahsedeceğiz¹.

Devletlerin hak ve vazifelerinin milletlerarası bir beyanname veya mukavele şeklinde ilânı fikri gerek doktrini ve milletlerarası ilmî müessese ve teşekkülleri ve gerekse hükûmetleri ve milletlerarası resmî müessese ve teşkilâtları yakından alâkalandırmıştır.

Christian Wolf, rahip Grégoire, Jeremy Bentham, Pasquale Fiore, Jecome Internocia, Henri la Fontaine, Ballasar Brum, Albert de La Pradelle, M. Maurtua, Alejandra Alvarez, James Brown Scott, Calvo, Bello ve Panama projesini hazırlayan M. Ricardo J. Alfaro, Devletlerin hak ve vazifeleri mevzuunu doğrudan doğruya etüd eden müelliflerdir.

Aynı mevzuu içtimalarında tetkik eden ve bu hususta projeler hazırlayan veya kararlar alan ilmî müesseseler de şunlardır : Devletler Hukuku Enstitüsü, Devletler Hukuku Amerikan Enstitüsü, Milletlerarası Hukuk Birliği, Milletlerarası Diplomatik Akademi, Devletler Hukuku Cemiyeti, Cihanşümül Sulh Kongresi, Parlâmentolararası Birlik, Amerikan Barosu Cemiyeti, Kanada Barosu Cemiyeti.

Bütün bu gayretler hükûmetleri harekete getirmiştir ve bunlarda âza buldukları milletlerarası müessese ve teşkilâtlar içinde fikrin tahakkuku yolunda teşebbüse geçmişlerdir.

Ve böylece meselemiz Pan Amerikan Birliği, Milletler Cemiyeti ve nihayet Birleşmiş Milletler çalışmalarına mevzu teşkil etmiştir.

1) Bütün bunlar ve bibliyografya için bak. «Etude préparatoire sur un projet de déclaration des droits et des devoirs des Etats. A/CN. 4/2.

Devletlerin hak ve vazifeleri meselesi Amerikan Devletlerinin muhtelif milletlerarası konferanslarında tetkik edilmiştir. 1933 de *Montevideo Konferansında* ilk defa olarak toplu bir şekilde «*Devletlerin hak ve vazifeleri Beyannamesi*» hakkında bir mukavele imza edilmiştir. Bu mukavele sonradan 16 Amerikan Devleti tarafından tasdik edilmiştir. Mukavelede hak olarak; siyasî varlığın idamesi, toprak bütünlüğü, istiklâl, meşru müdafaa, kaza salâhiyeti ve eşitlik, vazife olarak da diğer Devletlerin haklarına hürmet ve riayet, kuvvetle elde edilen toprak kazançlarının ve diğer hususî menfaatlerin tanınmaması, milletlerarası ihtilâfların halli için sulhçu vasıtalara müracaat vecibelerinden bahsedilmiştir.

Bu mukavelede kabul edilen hak ve vazifeler sonradan diğer konferanslarda teyid edilecektir. 1948 de imza edilen «*Amerikan Devletleri Teşkilâtı Şartı*»nın III üncü bölümünde o zamana kadar muhtelif konferanslarda kabul edilen prensipler toplu olarak ve Birleşmiş Milletler Şartile telif edilerek tekrar ilân edilmiştir.

Milletler Cemiyeti meselemizle esaslı surette meşgul olmamıştır. 1928 de 9 Assamblenin Birinci Komisyonu Devletler Hukukunun tedrici kodlaştırılması meselesini tetkik ederken Devletlerin hak ve vazifeleri beyannamesinin tanzimi fikri üzerinde durmuşsa da fazla ısrar edilmemiştir.

Birleşmiş Milletler Şartının 13 üncü maddesi 1 (a) paragrafı Assambleye Devletler Hukukunun tedrici inkişafı ve kodlaştırılmasını temin için tetkikleri teşvik etme ve tavsiyelerde bulunma vazifesini tahmil etmektedir. Assamble bu işte kendisine yardım etmek üzere 1947 de bir «*Devletler Hukuku Komisyonu*» kurmağa karar vermiştir. Komisyon 15 hukukçudan tereküp edecektir. Bunları, Hükûmetlerin gösterecekleri namzetler arasından Assamble seçecek ve bunlar hükûmetlerin mümessili olmayacaklardır. Bu seçim 3 Kasım 1948 de yapılmıştır ve komisyonda 12 Nisan 1949 da toplanmıştır. Devletlerin hak ve vazifeleri üzerinde beyanname projesi Komisyonun ele aldığı ilk işlerden birisi olmuştur; esasen mesele komisyona gelmeden evvel epey olgunlaşmıştır. San Francisco Konferansında bir çok murahhas heyetleri ezcümle Meksika, Hollanda, Kuba, Panama heyetleri Dumbarton Oaks Projesine «*Devletlerin hak ve vazifeleri*» ni bir bölüm olarak eklemeyi teklif etmişlerdi. Konferans bu teklifi tasvip etmemişti. Panama murahhas heyeti, Assamblenin ilk içtima devresinde tetkik edilmek üzere bir beyanname projesi takdim etmiştir. Assamble ilk içtima devresinin ikinci kısmında projeyi mütalâaları alınmak üzere Devletlere ve bunun hakkında bir rapor hazırlanması için de Devletler Hukukunun inkişafı ve kodlaştırılması ile uğraşmak üzere kurulacak olan komisyona havaleye karar

vermiştir. İş «Metotlar Komisyonu» na gelmiştir. Bu komisyon projenin kurulacak olan Devletler Hukuku Komisyonuna havalesini teklif etmiştir. Assamble ikinci içtima devresinde bu teklifi kabul ederek Devletler Hukuku Komisyonunu Panama Projesini esas alarak *Devletlerin Hak ve Vazifeleri üzerinde beyanname*» projesi hazırlamakla tavzif etmiştir.

Bu karar üzerine proje, 24 maddelik Panama Projesi esas alınarak hazırlanmıştır ve doğrudan doğruya Assambleye sunulmuştur. Proje Assambelenin 4 üncü içtima devresinde evvelâ 6 ncı Komisyonunda sonra umumî heyette müzakere edilmiştir. Bu müzakere ve münakaşalar neticesi Assamble 6 Aralık 1949 tarihli toplantısında Projenin, mütalâaları alınmak üzere, âza Devletlere gönderilmesine karar vermiştir. Pek az Devlet mütalâa beyan etmiştir. Bundan dolayı Assamble 6 ncı içtima devresinde ancak kâfi cevap geldikten sonra meseleyi tekrar müzakere etmeye, cevap vermeleri için de Âza Devletlere tekrar rica etmeğe karar vermiştir (7 Aralık 1951).

Proje hakkında Âza Devletlerden iki bakımdan mütalâa istenmektedir:

A — Proje hakkında mütalâa,

B — Assamble bu proje hakkında yeni tedbir almalı mıdır ? Alması icap ediyorsa vesikanın hukukî mahiyeti ne olacaktır ve bu vesika ne gibi bir neticeye bağlanacaktır.

Şimdi bu sualleri cevaplandırmıya çalışalım :

A — Proje hakkında mütalâa;

Proje kısadır ve Devletlerin bütün esaslı hak ve vazifelerini ihtiva etmekten uzaktır. Esasen Devletler Hukuku Komisyonu da böyle bir iddiada bulunmuş değildir. Proje «*Devletlerin hak ve vazifeleri üzerinde beyanname*» projesidir. Komisyon da Assambleye takdim ettiği raporda projenin ancak bazı hak ve vazifeleri ihtiva ettiğini kabul etmiştir. Bu proje :

1° — Muhtevası bakımından,

2° — İhtiva ettiği prensiplerin şümulü ve ifade şekilleri bakımından tetkik olunabilir.

1° — Projenin muhtevası :

Proje bir önsözden ve 14 maddeden ibarettir; 4 hakkı ve 10 vazifeyi ihtiva etmektedir.

Önsözde Devletlerin bazı hak ve vazifelerinin, Devletler Hukukunun yeni gelişme istikâmeti ışığı altında ve Birleşmiş Milletler Şartı ile ahenkli olarak beyanı lüzumu belirtilmektedir.

1, 2, 5 ve 12 nci maddeler haklardan bahsetmektedir. Tanınan haklar şunlardır : İstiklâl hakkı, bunun neticesi olarak Devletin bütün hukukî salâhiyetlerini istimal hakkı; Devletin ülkesi üzerinde kaza salâhiyetini istimal hakkı, hukukî eşitlik hakkı, münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkı.

Diğer maddeler Devletlerin vazifelerini saymaktadır. Bu vazifeler sulhun muhafazası endişesinden mülhemdir. Devletler için diğer Devletlerle olan münasebetlerini Devletler Hukukuna uygun şekilde idame etmek ve muahedelerden doğan vecibelerine hürmet ve riayet etmek vazifesi; başka bir Devletin dahilî ve haricî işlerine karışmamak vazifesi; diğer bir Devletin ülkesinde iç harpleri teşvik etmemek; ve bu gibi faaliyetlerin kendi topraklarında tertip edilmesini men etmek vazifesi; ihtilâflarını hukuk ve adalet prensiplerine uygun şekilde sulhçu usullerle halletmek vazifesi; harbe müracaat etmemek ve diğer bütün kanunsuz şekillerde kuvvet kullanmamak vazifesi; harbe müracaat eden veya her hangi bir şekilde kanunsuz kuvvet kullanan bir devleti veya aleyhinde Birleşmiş Milletlerin önleyici veya zecri tedbirler ittihaz ettiği bir Devlete yardımdan kaçınmak vazifesi; bir harp veya her hangi diğer bir şekilde kanunsuz kuvvet kullanma neticesi elde edilen arazi kazançlarını tanımaktan içtinap vazifesi; ülkesinde hüküm süren şartların barışı ve milletlerarası nizamı tehdit etmemesine dikkat etmek vazifesi : bu vazifeler diğer Devletlerin karşısında bahis mevzuu olan vazifelerdir. 6 nci madde bunlardan ayrılmakta ve Devleti insan karşısında mülâhaza etmekte ve Birleşmiş Milletler Şartının birinci maddesi (3) üncü paragrafı, 13 üncü maddesi 1 (b) paragrafı 55 nci maddesi (c) paragrafı ve 76 nci maddesi (c) paragrafından ve cihanşümül İnsan Hakları Beyannamesinden mülhem olmaktadır. Maddede Devletlerin, ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin insan haklarına ve ana hürriyetlere hürmet ve riayet vazifesi ifade olunmaktadır. Ve nihayet son madde «*Devletler Hukukunun üstünlüğü*» prensibini beyan etmek suretile projenin hakikî orijinal çehresini belirtmektedir.

Bazı âzanın ısrarlarına rağmen komisyon projede «*Devlet*» kelimesinin tarifinden, Devletin mevcudiyetini idame ettirmek ve himaye etmek hakkından, mevcudiyetini diğer Devletlere tanıtmak hakkından ve nihayet meşru veya gayrimeşru kuvvet kullanılmasında askerî zaruretlere rağmen insanî prensiplere hürmet vecibesinden bahsetmeyi muvafık bulmamıştır.

«Devlet» kelimesi milletlerarası Pratik'in kabul ettiği alelâde mânada kullanılmıştır. Devletin mevcudiyet hakkının belirtilmesine lüzum görülmemiştir : çünkü bu mevcudiyet projenin temelini teşkil etmektedir ve sonra bunun himayesini de meşru müdafaa hakkı ve ademi müdahale prensipleri sağlamaktadır denmiştir ve nihayet projede harpten bahsedilmekten kaçınılmıştır.

Projenin umumî heyeti Komisyonda 2 ye karşı 11 reyle kabul edilmiştir. Amerikalı âza *M. Manley O. Hudson* ve Rus âza *M. Vladmir M. Koretsky* aleyhte rey vermişlerdir : Birincisi 6 ncı maddenin ihtiva ettiği hükümlerin Birleşmiş Milletler Şartını ve Devletler Hukukunun hali hazır inkişafını aştığı için; ikincisi de bilhassa 14 üncü maddenin Devletlerin hükümranlılık haklarını inkâr ettiği için reyleri bu şekilde kullandıklarını bildirmişlerdir ve muhalefet sebepleri komisyonun raporunda belirtilmiştir.

6 ncı Komisyonun müzakereleri sırasında projenin eksikleri bir çok delegeler tarafından tebarüz ettirilmiş, zikredilmesi lâzım gelen prensipler üzerinde durulmuştur. Bunlardan bir kaçını tesbit edelim.

Vatandaşlara ve ecnebilere eşit muamele yapılması prensibi (*Yugoslav delegesi*); Devletlerin tanınması (*Suriye*); milletlerin kendi mukadderatlarını kendileri tayin etmeleri prensibi. (*Suriye, URSS*); Atom silâhının yasak edilmesi (*URSS*); Faşizm izlerinin tamamen imhası (*URSS*); Rebus sık stantibus kaidesi (*Meksika*); Devletler tarafından kuvvet kullanılmasının tanzimi (*Çin*); Tazyik ve propagandanın men'i (*Çin*); Devletin tarifi (*Büyük - Britanya*).

6 ncı Komisyon ve umumî heyet zabıtlarının tetkiki, bize, bu yeni noktaların bir ekseriyet toplıyamıyacağı hissini vermektedir. Esasen bunlar ya müphem hukukî prensipler veya düpedüz siyasî noktayı nazarlardır. Projenin, güç temin edilebilmiş, umumî muvazenesini bozmamak için eldeki hak ve vazifelerle iktifa edilmesi fikrinin benimsenmesi daha doğru ve faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2° — Projede kabul edilen prensiplerin şümulü ve ifade şekilleri hakkında düşüncelerimiz :

Proje yalnız umumî prensipleri ihtiva etmektedir, tatbiki kaidelerine temas etmediği gibi istisnalardan da bahsetmemektedir. Bu bir bütündür, her hangi bir tadilât ancak dikkatle yapılmalıdır.

3 üncü maddede ademi müdahale prensibi vaz olunmuştur. Bu prensip hukukî olmaktan ziyade siyasîdir. Vüs'at ve şümulü müphemdir. Müdahale prensibi dün nasıl Devletlerin istiklâlleri aleyhinde kullanılmışsa ademi müdahale prensibi de bugün Devletlerin gerek askerî, gerek siyasî

ve iktisadî ve sosyal işbirliğine engel olmak için âlet olarak kullanılma tehlikesi mevcuttur. Bu prensibin beyannameden çıkarılması düşünülebilir. 14 madde hükmü bunun bırakacağı boşluğu doldurabilir.

9 uncu madde «*Millî siyasete âlet olarak harbe tevessül etmeme*» vazifesi ifade olunmuştur. Bu 1928 Paris Misakının hükmüdür. Fakat fikrimizce bahis mevzuu olan harbi her hangi bir siyasete millî ve Milletlerarası siyasete âlet etmemedir; esasen Paris Misakiyle ve Birleşmiş Milletler Şartile kanunî, meşru harp mefhumu Devletler Hukukundan kalkmıştır. Onun için «*Millî ve milletlerarası siyasete...*» şeklinde ifadesi daha uygun olabilir.

14 üncü madde beyannamenin temel maddesidir ve Devletler Hukukunun millî hakimiyetlere, iç hukuka üstünlüğü kabul ederek bütün diğer maddeleri mânalandırmaktadır. Bu madde halk Demokrasileri delegelerinin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Türkiyemiz Devletler Hukukuna tâbiliğin Millî Hakimiyeti, istiklâlî ihlâl etmek şöyle dursun ona temel teşkil edeceğini ve onun garantisi olduğunu kendi tarihî tekâmülünü misal göstererek isbat edebilir.

Lausanne Sulh Muahedesinde Türkiyemizin tam istiklâle kavuşuşu Umumî Devletler Hukuku kaidelerinden tam istifadeye kabul edilişiyle temin edilmiştir. Ve «*Lotus - Bozkurt*» dâvasında Devletler Hukukuna tâbi oluşun Millî Hakimiyetin garantisini teşkil ettiği kazai teyidini bulmuştur.

B — Assamble bu proje hakkında yeni tedbir almalı mıdır ? Alması icap ediyorsa, hazırlanacak vesikanın hukukî mahiyeti ne olacaktır ve bu vesika ne gibi bir neticeye bağlanmalıdır ?

Devletler Hukuku Komisyonu bu noktaları bir karara bağlamadan hazırladığı projeyi olduğu gibi Assambleye takdim etmiştir. Assamblede, gerek umumî heyette gerekse 6 ncı Komisyonunda, müzakere ve münakaşalar vesikaya verilmesi gereken hukukî mahiyet üzerinde cereyan etmiştir.

Vesikanın hukukî mahiyetine geçmeden evvel maddeler de kabul ve beyan edilen kaidelerin hukukî mahiyetini tesbit edelim. Bir kısım maddeler positif Devletler Hukukuna (Umumî Devletler Hukukuna ve Birleşmiş Milletler Hukukuna) yerleşmiş kaideleri ifade etmektedir. Ve bu kaideler bugün dahi Devletler için mecburî olan kaidelerdir. Diğer bir kısım maddeler ise yeni kaideleri, prensipleri kabul etmektedir ve bunların bugün için mecburî mahiyet ve karakterleri yoktur (Madde, 4, 7, 10). Demekki Devletler Hukuku Komisyonunun eseri sadece bir «*Codification*» değil aynı zamanda Devletler Hukukunun inkişaf ettirilmesi «*Législation*» dur.

Şimdi (B) fıkrasında sorduğumuz suale Assamblenin sorduğu şekilde (a) ve (b) ayırarak soralım.

a — Beyanname projesi Assamble tarafından yeni tedbirler alınmasını gerektirmekte midir?

b — Bu suale müsbet cevap verildiği takdirde yeniden hazırlanacak vesikanın sarıh mahiyeti ne olmalıdır? Ve bunun hakkında Assamblece yapılacak muamele ne olmalıdır?

Bugünkü vaziyet şudur: Elde Devletler Hukuku Komisyonunun hazırladığı bir proje vardır. Assamble bu projeyi müzakere etmiş 6 İkincikânun 1949 tarihli kararile bunu sadece kayıt ve tescil ederek (*Prendre acte*) icap ediyorsa ne gibi yeni tedbir alınması gerektiğini Devletlerden sormuştur.

Alınacak tedbirlerle, tanzim edilecek vesikaya verilecek hukukî mahiyet ve bu vesika hakkında yapılacak muamele birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Onun için bu suallere birlikte cevap vermiye çalışacağız.

Evvelâ bütün bu suallere verilecek cevap «Devletlerin Hak ve Vazifeleri» probleminin milletlerarası bir vesikaya mevzu teşkil etmesi meselesine atıf edilecek ehemmiyete ve böyle bir vesikaya tanınacak kıymete bağlıdır. Meselenin ehemmiyetini ve bu nevi vesikaya verilen kıymeti Birleşmiş Milletler Sekreterliğinin «*Etude préparatoire relative a un projet de déclaration des droits et des devoirs des Etats*» başlığı altında hazırladığı «*Mémorandum*» pek güzel tebarüz ettirmektedir.

Ancak bazı siyasî sebep ve gayeler ezcümle mümkün mertebe sarıh kaidelerle bağlanmaktan kaçınma bu suretle daima imkân nisbetinde hareket serbestisini muhafaza etme dolayısıyla haiz olunan fiilî ve siyasî nüfustan azamî derecede istifade etme emeli böyle bir vesikanın tanzimini muvafık buldurmayabilir.

Şunu söyliyelimki Assambledeki müzakereler sırasında hiç bir Devlet böyle bir vesikanın tanzimine açıkça muhalefet etmemiştir fakat hemen ilâve edelimki maalesef Büyük Devletler ya bunun hakikî değerini hiçe indirecek (*Amerika Birleşik Devletleri*) veya işi sürüncemede bırakacak (*Sovyet Rusya*) tekliflerde bulunmuşlardır.

Türkiyemiz gibi millî hudutları dahilinde sulh ve emniyet içinde yaşamaktan, bu suretle refahını diğer milletlerle işbirliği yaparak temin etmekten başka gayesi bulunmayan bir Devlet, Devletlerin «*Magna Charta*» sını teşkil edecek olan böyle bir vesikanın tanzimini bütün samimiyetile arzuladığını ve bunun için elinden gelen gayreti daima sarfedeceğini her fısatta açıklamalıdır.

Demekki Devletlerin Esaslı Hak ve vazifeleri kaidelerinin kodlaştırılmasıyla aynı zamanda bunların milletlerarası işbirliği prensibi ışığı altında inkişaf ettirilmesi faydalı ve hattâ hakların emniyeti bakımından elzemdir.

Şimdi vesikaya verilmesi gereken hukukî kıymet ve mahiyeti tesbite çalışacağız. Assamble proje hususunda 4 yol takip edebilir.

1° — Projeyi ya aynen veya tadil ederek bir «*Beyanname*» şeklinde kabul ve ilân eder : Cihanşümül insan hakları beyannamesi gibi.

2° — Bunu bir «*mukavele*» projesi şeklinde kabul edebilir. «*Genocide*» mukavelesi gibi.

3° — Projeyi sadece kayıt ve tescil eder. «*Prendre acte*» ve Devletlerin dikkat nazarına arzeder. Assamblenin 6 İkincikânun 1949 tarihli kararı gibi..

4° — Nihayet meseleyi kâfi derecede olgunlaşmış bulmıyarak projeyi tekrar Devletler Hukuku Komisyonuna gönderir. Sovyet Rusya'nın teklif ettiği gibi.

Bu dördüncü şık meseleyi hasır altı etmeye müsavidir : Esasen bu teklifte güdülen hakikî gaye budur. Bunun üzerinde fazla durmuyoruz.

Gelelim üçüncü şıkka. Assamble projeyi sadece kayıt ve tescil edecektir. Bu usul bir beyanname veya bir mukavele projesi tanzim ve kabul edemiyen bir meclisin muvaffakiyetsizliğini gizlemek için başvuracağı bir usuldür. Çünkü bu şekilde hareket beyanname projesine hiç bir hukukî değer veremez : bu sadece bir proje halinde kalır. Bu şekilde kabulünde bir hukukî değeri olacağı noktası müdafaa edilmiştir : denmiştir ki, bu proje ilmî bir komisyonun eseridir, bunu böylece tespit etmek buna Adalet Divanı Statüsünün 38 inci maddesi bahis edilen doktrine tanıyan yardımcı kaynak kıymetini tanımaktadır. Bu noktayı nazarın doğru olmadığını zannediyoruz, çünkü proje ilmî kıymeti büyük olmakla beraber, sadece bir «*Compromis*» eseridir. Komisyon âzalarının kendi doktrinlerinden fedakârlık ederek vücuda getirdikleri bir projedir. Bu şekilde kabul projeye hiç bir hukukî kıymet vermiyeceği gibi ona ne siyasî ne de manevî bir kıymet de izafe edemez ve hattâ ilmî kıymetini de zayıflatır. Kabule şayan değildir. Teknik eksperlerin bir eseri olarak sadece akademik bir beyanname mahiyetini taşır.

Gelelim ikinci şık'a : Assamble bu projeyi, Devletlerin tasdikine arz edilmek üzere, bir «*mukavele*» projesi şeklinde kabul edecektir. Projeye azamî hukukî kıymeti verecek usul budur. Fakat bu, bugün için kabil mi ve hakikaten faydalı mı ?

Evvelâ bu iş sadece teknik değil daha ziyade siyasî bir mesai olacaktır, çünkü projenin ihtiva ettiği direktif kabilinden kaidelere, «*postulat*» lara hukukî bir değer mecburilik vasfını izafe etmek bahis mevzu olacaktır. Bu da uzun ve çetin çalışmaları istilzam ettirir. Çünkü bugünkü halile proje bir «*Convention*» şeklinde kabule müsait değildir. Beyanname, direktif olmak üzere hazırlanmıştır ve sadece umumî prensipleri ihtiva etmektedir.

Mukavelede kabul edilen prensiplerin, sarıh kaideler halinde ifade edilmesi gerekir, vüsat ve şümulleri iyice tayin ve tesbit edilmeli, istisnaları açıklanmalıdır. Ancak bu şekilde tanzim edilecek bir mukavelenin müessir bir hukukî kıymeti ve faydası olabilir. Yoksa çeşitli tefsir ve tatbiklere yol açabileceği için faydalı olması şöyle dursun, hattâ zararlı, tehlikeli dahi olabilir.

Projenin bu şekle konulması için de, Devletlerin mütalâaları alındıktan sonra işin tekrar Devletler Hukuku Komisyonuna havalesi gerekir. Komisyonun, bu direktifler dahilinde hazırlayacağı yeni proje tekrar Assambleye gelecektir. Proje Assamblede lüzumlu ekseriyeti toplayabilirse, kabul edilip Devletlerin tasdikine arz edilecektir. Devletler, kendileri için gayet mühim taahhütleri kabul bahis mevzu olacağı için, ciddî bir vaziyetle karşılaşacaklardır, ve tasdikleri toplamak kolay olmayacaktır. 28 Nisan 1949 tarihinde Assamble tarafından tadil edilmiş şekliyle kabul edilen 26 Eylül 1928 tarihli, Milletlerarası İhtilâfların halline dair Umumî Senedin, aradan üç seneye yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, henüz yalnız üç Devletin tasdikine mazhar olabildiğini hatırlarsak bu endişemizin yerinde olduğu görülür. Mukavele, ittifaka yakın bir ekseriyet toplamadan ve bilhassa büyük Devletlerin hepsi tarafından kabul ve tasdik edilmeden fazla bir fiilî ve siyasî kıymet ifade etmez.

Sonra projenin «*Convention*» a inkilâbının tevlit edebileceği ikinci bir tehlike vardır. Sarıh ve şümüllüce taahhütler altına girmek istemiyen Devletler — maalesef en fazla siyasî nüfusa sahip Devletler bu meyandadır — umumî efkâr karşısında projeyi de red etmeyi muvafık bulmayacakları için esasen eksik olan vesikayı büsbütün mânasız bir hale sokmaya çalışacaklardır.

Devletlerin hak ve vazifelerinin bir mukavelede kabul ve tasdik edilmesinin faydalı olacağı şüphesizdir. Bu prensipler hukukî teminat rollerini en fazla bu şekilde oynayabilirler. Fakat fazla netice istihsal edelim derken iş sürüncemede kalabilir veya elde edilecek eserin pek mânası kalmaz. «*Mukavele*» nin temin edeceği faydaları «*beyanname*» de

bugün kısmen, zamanla tamamen temin edilebilir. Hem de ne işin sürün-
cemedede kalması, ne de mânasından fedakârlık edilmesi bahis mevzuu olur.

Nihayet birinci şıkka gelelim : Buna göre Birleşmiş Milletler Assamb-
lesi «*Devletlerin hak ve vazifeleri üzerinde Beyanname*» yi kabul ve ilân
edecektir.

Bu şekli diğerlerine tercihe şayan buluyoruz; çünkü zaman ve madde-
den fedakârlık etmeden kıymetli bir netice elde edilebilecektir. Sonra bu
mesai daha ehemmiyetli neticelere ulaşmaya ve sonunda «*Devletlerin
Esaslı Hak ve Vazifeleri*» nin bir «*Mukavele*» şeklinde tesbit ve kabulüne
yol açacaktır.

Bu vaziyette «*Devletlerin Hak ve Vazifeleri üzerinde Beyanname*» nin
«*Déclaration*» un hukukî mahiyeti ne olacaktır ? Bunun hukukî mahiyeti
Assamblenin onu kabul ve ilân eden kararının hukukî kıymetine bağlıdır.
Assamblede bu kararı 13/1 maddenin kendisine tanıdığı salâhiyete göre
almış olacaktır. Bu maddede kendisine Devletler Hukukunun tedricî
inkişafı ve kodlaştırılması için ancak tavsiyelerde bulunmak salâhiyetini
tanımaktadır.

Demekki Assamblenin kararı bir tavsiye olacaktır bundan dolayı
«*Déclaration*» un Devletler için mecburî mahiyeti olmayacaktır. Hukukî
mecburiliği elde etmemekle beraber «*Déclaration*» Birleşmiş Milletler
Assamblesi kararlarının haiz oldukları siyasî ve manevî otoriteyi ihraz
etmiş olacaktır

Bu beyanname, Devletler Hukuku Komisyonu Reisinin de bir fırsatta
söylediği gibi — aynen zikrediyorum — Devletler için «*İdeal commun de
comportement*» olacaktır. Bu suretle beyanname, umumî heyetile, âza
Devletler ve Birleşmiş Milletlerin ilgili organları için bir direktif, Devlet-
ler Hukukunun umumî bir kodlaştırılmasına bir giriş, bir önsöz teşkil
edebilecektir; Devletler Hukukunun tedricî inkışafının ve kodlaştırılma-
sının çerçevesi çizilmiş olacaktır. Beyanname sadece teknik, akademik bir
vesika olarak kalmaktan kurtulacak hukuken mecburî olmamakla bera-
ber, siyasî ve moral kıymeti haiz olacaktır. Beyannamenin, bir vesika
olarak, bir tavsiye mahiyetinde oluşu, kısmen ihtiva ettiği positif Devlet-
ler Hukuku kaidelerinin hukukî kıymetine hâlel getirebileceği endişesi
varit görülemez. Vesika, umumî heyetile, elde edilecek bir ideali, bir
hedefi gösterir. Bu idealin, bu hedefin bir kısmı bugün elde edilmiş vazi-
yettedir, bunlar bugün için dahi mecburî hukukî kaidelerdir diğer kısmı
peyderpey elde edilecektir. Elde edildikçe yani bir «*Mukavele*» ye mevzu
teşkil ettikçe veya örf ve âdet mahiyetini aldıkça bunlar da mecburî
hukukî kaideler olmuş olacaktır.

Beyanname, Birleşmiş Milletler organlarını çalışmalarında aydınlatacaktır. Bilindiği gibi şart Güvenlik Konseyine ve Assambleye, Milletlerarası ihtilâfları ve vaziyetleri Adalet ve Devletler Hukuku prensiplerine göre halletmek salâhiyetini ve vazifesini tanımaktadır. İşte beyanname bu iş için bir kıstas vazifesi görecektir. Demekki projenin beyanname şeklinde kabulü dahi hemen Devletler için bir garanti teşkil edecektir.

Devletlerin mütalâaları alındıktan sonra Assamble eldeki projede lüzumlu tadilât yapıp (6 Hukuk Komisyonu vasıtasile) projeyi derhal kabul mu etmeli yoksa işi tekrar Devletler Hukuku Komisyonuna mı havale etmeli? Takip edilmesi gereken hareket hattı tabii Devletlerden alınacak mütalâaların mahiyetine ve vus'atına bağlıdır. Projenin ehemmiyetsiz bir kaç retuşla kabul edilmesi imkânı varsa bunu Devletler Hukuku Komisyonuna havale etmeye lüzum yoktur. Fakat Mühim retuşların yapılması icap edecekse o zaman işi Komisyona havale etmeli. Fakat bu vaziyette Assamble işin siyasî cephesini iyice halletmeli komisyona yalnız teknik cephesini bırakmalıdır.

Netice olarak diyebiliriz ki: Devletler Hukuku Komisyonunun hazırladığı proje bazı retuşlarla kabul edilebilir. Projenin genişletilip şümullendirilmesine ve bir «*Convention*» şeklinde kabulüne bugünkü dünya vaziyeti müsait değildir. Projenin bir beyanname şeklinde kabulü ile Devletlerin Hak ve Vazifeleri diğer tâbirle salâhiyetleri ilk defa olarak cihanşümül bir mahiyet taşıyan resmî bir vesikada ilân edilmiş olacaktır. Tabiidir ki, hak ve vazifelerin sadece bu şekilde kabul ve ilânı Devletleri haksızlıklarından ve her çeşit tecavüzlerden koruyamaz. Fakat haksızlığa uğrayan Devletin umumî efkâra, iyi niyet sahibi diğer Devletlere ve nihayet Birleşmiş Milletler Teşkilâtına müracaatına mesnet teşkil edebilir; mes'uliyetlerin tayininde kıstas vazifesi görür.

Bu Beyanname kabul edilirse insanlık için hafif de olsa bir ümid ışığı olacaktır.

Milletlerarası münasebetlerde, emniyet ve istikran unsuru olarak yine hukuk kaidelerine avdet edildiği adil bir sulh ve sükûn dünyasına gidilmek istendiği yarının edişesi içinde yaşayan insanlığa ilân edilmiş olacaktır.

Mahmut R. Belik

Kaynaklar :

1° — Etude préparatoire relative a un projet de déclaration des droits et des devoirs des Etats.

(Mémorandum présenté par le Secrétaire générale)

Lake Success - New-York 1948.

- 2° — Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa première session.
Du 12 Avril au 9 Juin 1949 Assamblée Générale.
Documents Officiels quatrième session.
Supplement No. 10 (A - 925)
- 3° — N. - U.
Documents Officiels de la quatrième session de l'Assamblé générale Sixième Commission. Comptes rendus Analytiques des séances. 1949.
- 4° — N. - U.
Documents Officiels de la quatrième session de l'Assamblée générale Seances Plenierès de l'Assamblée Générale, 1949.
- 5° — Rapport annuel du Secretaire Général sur l'Activité de l'Organisation 1° Juillet 1948 - 30 Juin 1949.
Lake - Success, New-York, 1949.